

BØRN OG UNGE
Aarhus Kommune

SEKSUALUNDERVISNING

0. - 3. KLASSE

KOLOFON

Vejledningen til seksualundervisning i Aarhus Kommune er en redigeret version af Københavns Kommunes vejledning til seksualundervisningen, der er udarbejdet af Sex & Samfund i samarbejde med Københavns Kommunes Børne- og Ungdomsforvaltning og Sundheds- og Omsorgsforvaltning i foråret 2012.¹

Udgivet af:

Sundhed og Trivsel, Børn og Unge, Aarhus Kommune

Indhold:

Lone Smidt, national projektleder, Sex & Samfund

Redaktion:

Anette Østergaard, sundhedsplejerske, Sundhed og Trivsel, Børn og Unge
Karen Mette Hansen, konsulent, Sundhed og Trivsel, Børn og Unge
Lone Smidt, national projektleder, Sex & Samfund

Grafik og layout:

Kommunikation, Børn og Unge, Aarhus Kommune

¹ Information om Københavns Kommunes vejledning til seksualundervisning kan findes på <http://www.sexogsamfund.dk/Default.aspx?ID=26113&PID=153829&Action=1&NewsId=4033>

INDHOLDSFORTEGNELSE

Aarhus Kommunes vejledning til sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab	s.4
---	------------

Kompetenceområde: Sundhed og trivsel

Færdigheds- og vidensområde: SUNDHEDSFREMME	s.5
Færdigheds- og vidensområde: LIVSSTIL	s.8
Færdigheds- og vidensområde: LEVEVILKÅR	s.10
Færdigheds- og vidensområde: RETTIGHEDER	s.12
Færdigheds- og vidensområde: PERSONLIGE GRÆNSER	s.14
Færdigheds- og vidensområde: FØLELSER	s.16

Kompetenceområde Køn, krop og seksualitet

Færdigheds- og vidensområde: KROP	s.22
Færdigheds- og vidensområde: FAMILIELIV	s.25
Færdigheds- og vidensområde: REPRODUKTION	s.28

AARHUS KOMMUNES VEJLEDNING TIL SUNDHEDS- OG SEKSUALUNDERVISNING OG FAMILIEKUNDSKAB

Dette hæfte er en del af Aarhus Kommunes vejledning til sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab, som består af i alt fire hæfter.

- Introduktion til underviseren
- Seksualundervisning 0.-3. klasse
- Seksualundervisning 4.-6. klasse
- Seksualundervisning 7.-9. klasse

Vejledningen er udarbejdet med afsæt i forenklede Fælles Mål for det obligatoriske emne sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. I vejledningen præsenteres ideer til, hvordan de obligatoriske kompetencemål for emnets to kompetenceområder; Sundhed og trivsel samt Krop, køn og seksualitet samt de tilhørende færdigheds- og vidensområder for emnet kan omsættes til læringsforløb.

Der er i vejledningen lagt særlig vægt på perspektiver, der handler om krop, køn, relationer, grænser og seksualitet. Der er dog også tænkt andre sundhedsfaglige problemstillinger ind, og vejledningen dækker samtlige færdigheds- og vidensområder fra Fælles Mål for sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Til hvert færdigheds- og vidensområde præsenteres ideer til indhold, der kan inspirere til at formulere relevante læringsmål for de konkrete elever, man skal undervise.

Der er overlap mellem de forslag til indhold, der præsenteres inden for de forskellige færdigheds- og vidensområder. Dette giver mulighed for, at den enkelte underviser eller det enkelte team, frit kan sammensætte et forløb, som er relevant for netop ens eget klassetrin, hvor der arbejdes med flere færdigheds- og vidensmål på tværs af kompetenceområderne.

I tilknytning til vejledningens ideer til indhold præsenteres forslag til aktiviteter og materialevalg. Der henvises endvidere til, hvilke andre af skolens fag og emner, der kan sættes i spil i tilknytning til det eller de videns- og færdighedsområder, der arbejdes med.

Med afsæt i principperne om "Den åbne skole" findes i vejledningen inspiration til, hvordan tilbud og muligheder i lokalmiljøet kan inddrages i undervisningen. Der gives forslag til samarbejde med sundhedsplejersken.

I "Introduktion til underviseren" findes mere information om brugen af vejledningen.

*Formålet med sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab er, at eleverne skal udvikle kompetencer til at handle og træffe valg i forhold til sundhed og trivsel. Øvelsesformer, der udfordrer eleverne til at tage stilling, og sætter eleverne i situationer, hvor de skal udvikle konkrete ideer til handlinger og overveje fordele og ulemper ved forskellige handlemuligheder bidrager til at gøre undervisningen konkret og handlingsorienteret. Under "ideer til aktiviteter" nævnes flere steder en række øvelsesformer, der handler om at tage stilling og træffe valg. Det er øvelsesformer som cases, dilemmaøvelser og vurderingsøvelser. Under "Forslag til materialer og henvisninger" findes forslag til, hvor man kan finde den form for øvelser. Læs mere om de forskellige øvelsesformer på **bedreseksualundervisning.dk***

KOMPETENCEOMRÅDE: SUNDHED OG TRIVSEL

Færdigheds- og vidensområde: SUNDHEDSFREMME

	IDEER TIL INDHOLD	IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan samtale om sundhed og trivsel</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om enkle sundhedsfaktorer</i>	- Hvad vil det sige at være sund? - Hvad kan få mig til at føle mig sund? - Hvad kan man gøre for at føle sig sund? - Hvem kan hjælpe mig med at træffe sunde valg? - Hvad vil det sige at trives og have det godt? - Hvad betyder gode venskaber for ens sundhed og trivsel? - Hvilke forskelle og ligheder er der mellem venner og skolekammerater? - Hvad vil det sige at være et fællesskab? - Hvad kan man gøre for at et fællesskab bliver et godt fællesskab? - Hvad betyder det sociale miljø i klassen for ens sundhed? - Hvad kan man i klassen gøre sammen for at fremme et sundt miljø i klassen? - Hvad kan man selv gøre – alene og sammen med andre – for, at man selv og andre har det godt, for eksempel i klassen?	- Vurderingsøvelser og dialog om sundhed, om at føle sig sund, hvad det vil sige at have det godt og hvad man kan gøre for at en selv og andre føler sig sunde og har det godt. - Undersøg hvad reklamer og kampagner fortæller om at være sund og have det godt, og lav elevernes egne reklamer om, hvad de mener, der kan få børn til at føle sig sunde og have det godt. - Dialog om hvad gode venner og kammerater betyder for ens følelse af at have det godt. Sæt fokus både at have gode venner og være en god ven. - Øvelser om at skabe gode venskaber og relationer. - Lav aftaler om sprog og den gode tone i klassen, og tal om, hvordan aftaler kan bidrage til at skabe et godt fællesskab i klassen. - Konflikt håndteringsøvelser, der sætter fokus på, hvordan man kan løse konflikter på forskellige måder i klassen. - Lege og fællesskabsøvelser, der sætter fokus på, hvordan man fremmer gode fællesskaber i både store og mindre grupper.
FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, natur/teknologi, understøttende undervisning</i>	- Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb. - Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. - Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov.	- Inviter lokale frivilligorganisationer, der udbyder fritidstilbud til børn. - Inviter lokale foreninger, som eleverne er medlem af. - Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsudannelser på www.ulfiaarhus.dk

	• Planlæg et forløb sammen med sundhedsplejersken om sundhed og trivsel, som handler om, hvilke faktorer, der har betydning for, at man er sund og trives. Inddrag øvelser, der styrker elevernes oplevelse af selv at kunne handle for at fremme sundhed, trivsel og inklusion. • Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om ernæring, mad og kroppen i relation til elevernes dagligdag. • Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om hvordan sundhed og trivsel hænger sammen med fritid og familie.	
--	---	--

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Uge Sex Grundmateriale til 0.-3. klasse*, Sex & Samfund. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Flere øvelser handler om venskaber, relationer, sundhed og trivsel. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- *Sammen om sundhed og trivsel*, Uge Sex Temamateriale 2015 til 0.-3. klasse, Sex & Samfund, 2015. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- *Alt om kost*, undervisningsmateriale og pædagogiske aktiviteter om kostrådene, Fødevarestyrelsen
- Find øvelser på www.bedresekualundervisning.dk
- *Grib konflikten*, af Lotte Christy, det kriminalpræventive råd, 2003. Øvelser om konflikthåndtering, relationer og et godt fællesskab i klassen. Kan downloades gratis på www.dkr.dk.
- *Er du med mod mobning* – 42 veje til bedre trivsel, udgivet af Dansk center for Undervisningsmiljø. (www.dcum.dk). Se afsnittet om "gode relationer" – et tre dages forløb i indskolingen. Findes på www.sammen-modmobning.dk.
- *Nu skal vi lege i SFO og Skole*, af Gabriella Fromholt, Dafolo, 2011.
- *Red Barnets webside* Megafonen rummer ideer til undervisning i indskolingen om rettigheder og forebyggelse af mobning. Her findes gratis inspiration til undervisningsaktiviteter og film, der eksempelvis handler om rettigheder, relationer og fællesskaber. Findes på <http://megafonen.redbarnet.dk/>
- *Få en snak om undervisningsmiljø*, DCUM, 2014. Temakort til indskolingen. Temakortene er en indgang til at få gang i en dialog om undervisningsmiljø i grundskolens mindste klasser. Findes på <http://dcum.dk/undervisningsmiljoe/faa-en-snak-om-undervisningsmiljoe>
- *Demokrati fordi*, Institut for Menneskerettigheder og Ungdomsbyen, 2010, Undervisningsmateriale der blandt andet rummer øvelser om klassefællesskaber og relationer. Kan downloades hos Institut for Menneskerettigheders skoletjeneste på <http://menneskeret.dk/viden/skoletjenesten/indskoling>

Fiktion

- *Pigen, der var go' til mange ting*, billedbog af Dorte Karrebæk. Forum, 1997. I bogen møder man pigen, der bor helt alene med sin far og mor. Bogen giver et indblik i, hvordan det er at være pigen, og hvorfor hun er nødt til at være god til mange ting. Findes på CFU

Sagprosa

- *Når jeg bliver mobbet*, af Lis og Torben Pøhler, Maaholm, 2003. Billedbog til oplæsning og samtale. Bogen handler om at blive mobbet, og hvordan man kan tackle situationen.

Film og tv

- *Ultra Galla – D’ Nice at være Nice*, tema til indskoling og mellemtrin på DR Skole om at være en god kammerat og hvordan man skaber et godt fællesskab. Temaet indeholder film, spil og elevopgaver med tilhørende lærervejledning. <http://www.dr.dk/skole/Klassenstime/nice/forside>
- *Tankebobler- en lille film om venskaber* af Karsten Kiilerich, 2013. En tegnet dokumentarfilm om børns filosofiske tanker om venskab på godt og ondt. Filmen er baseret på interviews med børn mellem 5 og 9 år. Findes på www.filmcentralen.dk
- *Lille mand-lille mand*, kortfilm af Kathrine Windfeld, 2002. Findes på www.filmcentralen.dk. Find undervisningsmateriale til Lille mand-lille mand i materialet "Gode og dårlige kammerater" hos Filmcentralen på www.filmcentralen.dk og på www.mitCFU.dk
- *Tilbage til byen*, kortfilm af Michael W. Horsten, 1999. Findes på www.filmcentralen.dk og på CFU. Find undervisningsmateriale til filmen i materialet "Gode og dårlige kammerater" hos Filmcentralen på www.filmcentralen.dk.
- *En som Hodder*, spillefilm af Henrik Ruben Genz, 2003. Findes på www.mitCFU.dk
- *Antboy*, spillefilm af Ask Hasselbalch, 2014, 76 min, Dvd kan lånes på www.mitCFU.dk
- *Gummi Tarzan*, spillefilm af Søren Kragh-Jacobsen, 2003, 86 min, Gummi-Tarzans far vil gerne have en stærk søn, men Ivan Olsen er lille og tynd og ikke spor stærk. Findes på www.mitCFU.dk
- *Grethe Grimman*, afsnit af tv-serien "Sallies historier", DR 1, 2008, 10 min. Findes på www.filmcentralen.dk og www.mitCFU.dk.
- *Er du fej Alfons Åberg*, DR1 2006, 10 min. I børnehaven oplever Alfons Åberg at blive mobbet af nogle drenge, der vil slå. Alfons er modig og indrømmer, at han ikke vil slå. Findes på www.mitCFU.dk
- *Blodsøstre*, DR2, 2008, 30 min. En novellefilm om venskab og jalousi. Findes på www.mitCFU.dk.
- *Vara vänner*, svensk tv serie, 2010, bestående af 8 afsnit på hver 9 minutter. Til udsendelserne findes en pædagogisk vejledning på www.cfu-film.dk

Filmene streames på mitCFU, eller købes på dvd. De enkelte titler er:

- 1) Ida är utfrysst,
- 2) Elliot är ny i klassen
- 3) Maria har det jobbigt hemma
- 4) Varför er Ville så bråkig?
- 5) Emanuel sviker sin kompis
- 6) Benny är en mobbare
- 7) Får Gabriel vara prinsessa?
- 8) Bella säger i från

Inspiration til underviseren

Hvis der er en inklusionspædagog på skolen, kan denne inddrages i arbejdet med læringsforløb om trivsel.

Færdigheds- og vidensområde: LIVSSTIL

IDEER TIL INDHOLD		IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan beskrive anbefalinger for sundhed</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om anbefalinger for kost, bevægelse, søvn og hygiejne</i>	• Hvad vil det sige at være sund? • Hvad har kroppen brug for, hvis man skal udvikle sig på en sund måde? • Hvilken betydning har hygiejne for ens sundhed? • Hvad fortæller forskellige kampagner målrettet børn om anbefalinger for sundhed? Hvad kan man bruge kampagner til? • Hvad betyder miljøet i klassen for ens sundhed? • Hvad kan man selv gøre for alene og sammen med klassekammeraterne for at miljøet i klassen bliver et sundt miljø?	• Oplæg om anbefalinger for kost og bevægelse. Udvikling af elevernes egne ideer til, hvordan klassen bliver en sund klasse. • Vurderings- og dilemmaøvelser om valg i forhold til sundhed. • Dialog om kampagnematerialer med sundhedsanbefalinger for børn. Udvikling af elevernes egne sundhedskampagner. • Lav små tegneserier om sundhedsanbefalinger på www.kroppelop.dk • Lav digte, sange eller historier om elevernes egne tanker om sundhed. • Lav billeder eller collager om sundhed ud fra elevernes egne tanker om sundhed. • Oplæg og dialog om hygiejne, og hvordan man omsætter anbefalinger for hygiejne til praksis i sin hverdag.
FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, natur/teknologi, understøttende undervisning</i>	• Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb. • Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. • Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov. • Planlæg et forløb sammen med sundhedsplejersken om anbefalinger for kost, bevægelse, søvn og hygiejne, der eksempelvis indeholder oplæg, undersøgelser af kampagner til børn, og udvikling af elevernes egne sundhedsanbefalinger til børn. Inddrag også elevernes egne erfaringer og ideer.	• Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk • Samarbejd med lokale idrætsforeninger, der præsenterer deres lokale fritidstilbud om bevægelse til børn. • Inviter parkourforeninger på besøg til at vise, hvordan man kan bruge skolegården og byrummet til at bevæge sig. • Inviter familiemedlemmer, der kan gode, inkluderende lege – eventuelt lege fra de var børn.

	Planlæg et forløb sammen med sundhedsplejersken om de forskellige livsstile, eleverne kender til, og om hvordan de kan bidrage til sundhed og trivsel på forskellige måder.	

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- Sammen om sundhed og trivsel*, Uge Sex Temamateriale 2015 til 0.-3. klasse, Sex & Samfund, 2015. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk (Eksempelvis øvelse 3.2 En sund krop og øvelse 3.3 Et sundt miljø i klassen).
- Move@School, Københavns Kommunes portal til bevægelse i undervisningen, med konkrete ideer til aktiviteter, opdelt efter fag og klassetrin. <http://moveatschool.kk.dk/>
- Leg på streg*, Inspirationsmateriale af Kræftens Bekæmpelse, der kobler bevægelse og læring i skolegården. www.legpaestreg.dk
- Sæt Skolen i Bevægelse*, Find forslag til bevægelseslege og undervisning om bevægelse hos Dansk Skoleidræt på www.saetskolenibevaegelse.dk
- Undervisning om solen*, Find ideer til undervisning om sol og solbeskyttelse på <http://www.cancer.dk/forebyg/skru-ned-for-solen/boern-og-unge/skoler/>
- Alt om kost*, Undervisningsmateriale og pædagogiske aktiviteter om kostrådene, Fødevarestyrelsen. Findes på www.altomkost.dk
- www.kroppelop.dk, Undervisningsmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Lærervejledning til websitet kan downloades fra siden. gentagelse

Sagprosa

- Tjek kroppen*, af Martina Wagner, Forlaget Klematis, 2009. Kort gennemgang af, hvordan kroppen fungerer med alle dens organer, muskler, celler og nerver.
- Alt hvad kroppen kan*, af Christian Tielmann, Forlaget Klematis, 2009. Billedbog med aktivitetsforslag.

Film og tv:

- Tandbørsten* i tv-serien Historien om, DR1, 2010, 11 min. Om at børste tænder.

Inspiration til underviseren

- Alle børn i bevægelse* – ideer til initiativer, Søren Nabe-Nielsen m.fl (red), Kræftens Bekæmpelse og Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2005.
- Tag og hold fast*: Bog om sundhed i skolen, af Käte Akselsen og Karin Mejding, Kræftens Bekæmpelse, 2007. Bogen rummer både erfaringer og konkrete forslag fra børn og lærere til, hvordan man kan tage fat på sundheden.

Andre links

- Find ideer til lege og øvelser med kroppen hos dansk skoleidræt på www.skoleidraet.dk

Færdigheds- og vidensområde: LEEVILKÅR

IDEER TIL INDHOLD		IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan forklare, hvordan omgivelser påvirker sundhed</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om nærmiljøets indvirkning på sundhed</i>	- Hvordan bliver man påvirket af hvad ens venner, familie og klassekammerater gør i forhold til sundhed? - Hvad betyder miljøet i klassen for ens sundhed? - Hvad betyder miljøet i ens boligområde for ens muligheder for at leve sundt? - Hvilke forhold, i det område vi bor i, kan fremme og hæmme børns sundhed? - Hvad kan børn selv gøre, alene og sammen med andre for at ændre på forhold, der hæmmer børns muligheder for at leve sundt?	- Dialog om hvad det vil sige at leve sundt, og hvem der har ansvar for børns sundhed. Tal eksempelvis om, hvad det betyder for børns ønsker til madpakken, hvad andre har med – eller om der er regler på skolen for, hvad man må have med. - Undersøg, hvad et godt indeklima betyder for børns sundhed og hvad et godt indeklima er. Opstil ideer til, hvordan indeklimaet i klassen kan forbedres. - Undersøg hvilke muligheder der er for at bevæge sig, købe sund mad og få frisk luft i nærområdet og tal om, hvilke forskelle og ligheder, der er på mulighederne for at leve sundt i jeres nærmiljø og andre områder i kommunen, regionen eller i Danmark generelt. Find på gode ideer til, hvordan man kan øge mulighederne for at leve sundt i jeres nærmiljø. - Undersøg hvad der har betydning for de valg vi træffer i forhold til at købe eller spise frugt og grøntsager og slik og chokolade. Tal om, hvorvidt priser på frugt, grønt, slik og chokolade kan have betydning for, hvad man køber. - Udvikling og iværksættelse af elevernes egne forslag og initiativer til, hvordan skolen kan blive et sted, der indbyder til bevægelse.
FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Matematik, dansk, natur/teknologi, understøttende undervisning</i>	- Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb. - Sundhedsplejersken skal tilbyde sundhedspædagogiske aktiviteter på 1.klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen og hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde omkring et forløb. - Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov.	- Besøg lokale supermarkeder og undersøg hvordan frugt og grønt samt slik, chokolade og chips er placeret i butikken, og hvordan de præsenteres for køberen. Tal om, hvordan man bliver påvirket af den måde, butikkerne præsenterer varerne på. - Benyt Den Gamle Bys' undervisningstilbud. Se mere på https://www.dengamleby.dk/skole/ - Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Sammen om sundhed og trivsel*, Uge Sex Temamateriale 2015 til 0.-3. klasse, Sex & Samfund, 2015. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk (Eksempelvis øvelse 3.3 Et sundt miljø i klassen).
- *Få en snak om undervisningsmiljø*, DCUM, 2014. Temakort til indskolingen. Temakortene er en indgang til at få gang i en dialog om undervisningsmiljø i grundskolens mindste klasser. Findes på <http://dcum.dk/undervisningsmiljoe/faa-en-snak-om-undervisningsmiljoe>

Film og tv

- *Tankebobler*- en lille film om venskaber af Karsten Kiilerich, 2013. En tegnet dokumentarfilm om børns filosofiske tanker om venskabet på godt og ondt. Filmen er baseret på interviews med børn mellem 5 og 9 år. Findes på www.filmcentralen.dk
- *Lille mand-lille mand*, kortfilm af Kathrine Windfeld, 2002. Findes på www.filmcentralen.dk og på CFU. Find undervisningsmateriale til Lille mand-lille mand i materialet "Gode og dårlige kammerater" hos Filmcentralen på www.filmcentralen.dk
- *Æbletyvene*, DR1, 2010, 30 min. Om drengen Arthur, der har det rigtig dårligt med, at hans fars kæreste Linda og hendes 3 børn flytter ind. Findes på www.mitCFU.dk
- *Mig og min familie*, dokumentarfilmserie i 3 dele, DR Ramasjang, 2013. Om Danni, hvis far har siddet i fængsel, Villads, der har to mødre, Sisse, hvis forældre er skilt. Hver del på ca.15 min. Findes på www.mitCFU.dk

Andre links

- Tema om indeklima hos dansk center for undervisningsmiljø på www.dcum.dk

Færdigheds- og vidensområde: RETTIGHEDER

IDEER TIL INDHOLD		IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan samtale om børns rettigheder i relation til familie og skole</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om børns grundlæggende rettigheder</i>	- Hvad er Børnekonventionen og børns rettigheder? - Hvad siger Børnekonventionen om børns rettigheder i forhold til familien og skolen? - Hvad vil det sige at have ret til mad, sundhed, et sted at bo, familie og skole? - Hvad vil det sige at bestemme over og have ret til egen krop? - Hvem kan man tale med, hvis ens rettigheder ikke opfyldes? - Hvilke forskelle og ligheder er der mellem børns muligheder for at få opfyldt deres rettigheder i Danmark og andre steder i verden? - Hvordan kan man som barn selv være med til at sikre, at ens egne og andres rettigheder bliver opfyldt?	- Oplæg og dialog om Børnekonventionen og dens historie. - Udsmyk klassen med elevernes billedfrise af børns rettigheder, og hvad rettighederne betyder for eleverne i deres hverdag. - Dialog om børns rettigheder i skolen og hvordan man kan bruge elevrådet til at styrke børns rettigheder på ens egen skole. - Film og historier om børns rettigheder. - Cases og dilemmaer om børns rettigheder. Dialog om forslag til handlemuligheder i forhold til disse cases og dilemmaer, og hvor man kan få hjælp, hvis man oplever at ens egen eller andres rettigheder ikke opfyldes. - Syng sangen "Alle børn har ret" af Kim Larsen og lav illustrationer til tegningerne. Dialog om hvad I i klassen kan gøre for at alle får opfyldt deres rettigheder i klassefællesskabet. - Film og historier om børn og rettigheder i andre lande.
FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, musik, billedkunst, historie, understøttende undervisning</i>	- Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb. - Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. - Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov.	- Inviter familie eller venner til at fortælle om rettigheder i et historisk og kulturelt perspektiv. - Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Alle børn* – en bog om børns rettigheder, Red Barnet, 2014. Undervisningsmateriale om børns rettigheder. Kan bestilles gratis og downloades på <http://megafonen.redbarnet.dk/>
- *Alle børn* – om børns rettigheder. Red Barnet. Temaside til 0.-3. klasse med film og opgaver om børns rettigheder på <http://megafonen.redbarnet.dk/>
- Grænser, Uge Sex Temamateriale 2014 til indskolingen, Sex & Samfund, 2014. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen.
- www.kroppelop.dk, Undervisningsmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Lærervejledning til websitet kan downloades fra siden.
- Find undervisningsmaterialer om børns rettigheder hos Institut for Menneskerettigheders skoletjeneste på <http://menneskeret.dk/viden/skoletjenesten/indskoling>
- Bestil eller download gratis undervisningsmaterialer om børns rettigheder med en global dimension til 0.-3. klasse hos UNICEF på <http://skole.unicef.dk>
- *Alle børn har ret*, find tekst til Kim Larsens sang om børns rettigheder på <http://www.kjukken.dk/tekster/kim/alleboernharret.php>
- *Mit liv* – min verden: en bog om klodens børn og deres rettigheder. Billedbog med historier fra børn i hele verden. Findes på CFU

Film og tv

- *Det er din krop*, film om retten til kroppen, Historiefabrikken for Sex & Samfund, 2014, findes på www.kroppelop.dk
- *I den sorte gryde*, tv-serie i 5 afsnit om to danske børn, der er taget til Kenya for at se, hvordan børn lever i Afrikas største slumkvarter, Kibera, DR1, 2009, hver afsnit er på ca. 15 min., fra 2. klasse. Findes på www.mitcfu.dk
- *Noemí*, DR1, 2002, 30 min, Om indianerpigen Noemí, der bor på et bjerg i Bolivia sammen med sin familie. Noemí glæder sig til at komme i skole men hun kan ikke undværes hjemme, for hun skal passe geder, hente vand og hjælpe sin mor. Findes på www.mitCFU.dk

Andre links

- Find oversigter og oplysninger om rådgivningstilbud, børns rettigheder i forskellige situationer og en guide til voksne fagpersoner om at tale med børn og unge om svære emner og deres rettigheder på Børnerådets børneportal www.børneportalen.dk
- Bestil gratis plakater med børns rettigheder hos UNICEF på www.skole.unicef.dk
- Tema om Børns rettigheder på Børnetelefonen. Her kan der også findes cases til brug i undervisningen www.boernetelefonen.dk

Færdigheds- og vidensområde: PERSONLIGE GRÆNSER

IDEER TIL INDHOLD		IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan give udtryk for egne grænser</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om personlige grænser</i>	- Hvor er mine grænser? - Hvordan kan man mærke, at der er noget man ikke bryder sig om? - Hvordan kan man vise sine grænser? - Hvem bestemmer over min krop? - Hvordan kan man sige fra, når andre gør noget, man ikke bryder sig om? - Hvordan fortæller man andre, når de gør noget, man synes godt om? - Hvordan kan man hjælpe hinanden med at sige til og fra? - Hvem kan man bede om hjælp til at sige til og fra? - Hvordan kan mennesker have forskellige grænser over for de samme ting? - Hvordan ser og mærker man andres grænser? - Hvornår og hvorfor kan det være godt at prøve sin grænser af?	- Lav tegninger eller malerier af ting man godt kan lide og ting man ikke kan lide. Dialog om, hvordan man kan kende forskel på, hvad man kan lide og ikke kan lide. - Lege og fysiske øvelser om sprog, krop og grænser og om at mærke og sætte grænser. - Dialog om grænser for fysisk berøring ud fra tegninger, hvor børn reagerer på forskellig måde på fysisk berøring. - Film, øvelser og dialog om retten til kroppen, og hvordan man kan sige fra, hvis nogen overtræder ens ret til at bestemme over egen krop. - Se film og læs tekster med børn i situationer, hvor de får overskredet deres grænser eller siger fra på en god måde. Lav små rollespil og lad eleverne komme med bud på, hvad man kan gøre i disse situationer. Spil de forskellige forslag til handlemuligheder igennem og tal om fordele og ulemper ved de forskellige måder at handle på. - Brug øvelser og cases om mobning, grænseoverskridelser og sikkerhed på nettet og sociale medier. - Samtale om fiktive cases med andre børn, der har brug for gode råd i relation til situationer om grænser. Eleverne kommer med bud på, hvilke handlemuligheder de børn, der optræder i casene, har. - Lav talebøbler med ting man kan sige, hvis ens grænse overskrides. Hæng talebøblerne op i klassen. - Udarbejd gode aftaler om, hvordan man kan vise og respektere hinandens grænser for sprog og fysisk berøring i klasseværelset. - Dialog om de positive aspekter ved i trygge situationer at turde udfordre og prøve sine grænser af.
FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, billedkunst, understøttende undervisning</i>	Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb.	- Besøg af lokalt politi eller relevante for- eninger eller organisationer om sikkerhed på nettet og lovgivning og regler om at videregive information og billeder på sociale medier. - Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletje- neste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdoms- dannelser på www.ulfiaarhus.dk

	• Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klasses trin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. • Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov. • Planlæg et forløb sammen med sundhedsplejersken om "Ja-Nej følelser" og hvordan man siger fra over for hinanden. Hvordan man mærker, om man har lyst eller ikke lyst til noget, og hvordan man kan mærke på hinanden om andre har lyst til noget. Hvordan man kan hjælpe hinanden med at sige fra på en god måde, uden at skændes eller skælde ud. Hvad man kan gøre, hvis man har en hemmelighed eller er blevet bedt om at holde på en hemmelighed. Hvad man kan gøre, hvis man er blevet uvenner.	
--	---	--

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Grænser*, Uge Sex Temamateriale 2014 til 0.-3.klasse, Sex & Samfund, 2014. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen.
- *Uge Sex grundmateriale til 0.-3. klasse*, Sex & Samfund. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen
- www.kroppelop.dk, Undervisningsmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Lærervejledning til websitet kan downloades fra siden.
- *Grib konflikten*, af Lotte Christy, det kriminalpræventive råd, 2003. Øvelser om konflikthåndtering, relationer og et godt fællesskab i klassen. Kan downloades gratis på www.dkr.dk.

Film og tv

- *Det er din krop*, film om retten til kroppen, Historiefabrikken for Sex & Samfund, 2014, findes på www.kroppelop.dk
- *Lille far*, kortfilm af Michael W. Horsten, 2003, findes på www.filmcentralen.dk
- *Dine første venner på nettet*, En film for 1.-3. klasse om, hvordan det er godt at opføre sig, når man får sine første venner på nettet, Red Barnet, 2015. Findes på <https://www.youtube.com/watch?v=27RVkvHq8bU>

Andre links

- Børnetelefonen. Find inspiration til cases til undervisningen på www.boernetelefonen.dk

Færdigheds- og vidensområde: FØLELSER

IDEER TIL INDHOLD		IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan beskrive følelsesmæssige reaktioner</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om følelser</i>	- Hvilke følelser kender vi? - Hvordan mærkes følelser i kroppen? - Hvordan kan man udtrykke følelser med kroppen og med ord? - Hvem kan man tale med om sine følelser, eksempelvis glæde, vrede, sorg, kærlighed og når man er ked af det? - Hvordan kan man se på andre, hvordan de har det? - Hvordan kan man støtte andre, der er kede af det? - Hvordan kan man håndtere at have flere følelser på én gang, for eksempel savn og glæde? - Hvad vil det sige at være forelsket? - Hvem kan man blive forelsket i? - Hvilke forskelle og ligheder er der mellem forelskelse og kærlighed? - Hvilken betydning har følelser for, hvordan vi har det? - Hvilken betydning har følelser for, hvad vi har lyst til at lave eksempelvis i skolen og i fritiden? - Hvordan kan man rumme, at alle ikke holder lige meget af en? - Hvordan kan man rumme, at ikke alle har det godt?	- Dialog om følelser og hvad følelser betyder for den måde vi har det på med afsæt i historier og film om forskellige følelser. - Dilemma-, vurderings- og prioriteringsøvelser om følelser. - Lav tegninger eller malerier af noget, der gør en glad og noget, der gør en ked af det. Dialog om, hvordan man kan mærke forskellen på at være glad og ked af det. - Interview voksne om, hvad der gør dem glade og kede af det og find forskelle og ligheder mellem, hvad der gør børn og voksne kede af det. - Lav små tegnefilm situationer med forskellige følelser på www.kroppelop.dk - Omsæt følelser til figurer i et materiale, der let kan bearbejdes, eksempelvis ler, og tal om figurerens udtryk og situationer, der kan fremkalde de forskellige følelser. - Spil om følelser. - Leg ståtrold eller andre fangelege, hvor man skal udtrykke en følelse med sin krop. - Se kortfilm eller små filmklip med situationer hvor nogen bliver glade, kede af det, vrede, oplever sorg, bliver forelskede m.m. Tal om hvordan personer har det, hvordan man kan aflæse deres følelser på deres ansigtsudtryk og hvad de har brug for i de forskellige situationer. - Film, højtlesning og læsning af historier om forelskelse og kærlighed. - Dilemmaøvelser og caseøvelser om forelskelse og hjertesorger. - Lav interviews med forældre og bedsteforældre om deres oplevelser med forelskelse. - Lyt til musik og sange om kærlighed og forelskelse, eksempelvis fra MGP. Tal om, hvad sangene fortæller om kærlighed og forelskelse. - Se og tal om kunst, der handler om følelser, forelskelse og kærlighed.
FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, musik, billedkunst, historie, understøttende undervisning</i>	Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb.	Besøg AROS og se på følelser i kunsten. Se AROS' tilbud til skole og institutioner på http://www.aros.dk/boern/inspirationsmateriale-til-undervisere/

	• Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. • Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov. • Planlæg et forløb i samarbejde med sundhedsplejersken om følelser, håndtering af følelser og følelsers betydning for sundhed og trivsel.	• Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk
--	---	---

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Uge Sex* grundmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen. Her findes spil, vurderingsøvelser, cases og dilemmaøvelser om følelser og forelskelse.
- www.kroppelop.dk, Undervisningsmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Lærervejledning til websitet kan downloades fra siden.

Fiktion

- *Det kilder!* Af Janne Hejgaard, Frydenlund 2010. Gennem de to børn Johanne og Williams oplevelser formidles viden om køn, krop, sex og følelser i et sprog målrettet de yngste skolebørn. Bogen kan med sin umiddelbarhed give svar på de spørgsmål, som børn i målgruppen undrer sig over, og den er velegnet som oplæg til samtale om kroppen og følelser knyttet til det kropslige.
- *Vitello får en klam kæreste* af Kim Fupz Aakeson, Gyldendal 2009. Om drengen Vitello, der absolut ikke leger med tøser. Men den nytilflyttede pige Kamma fascinerer Vitello med sin skøre hamster og sine klamme kys. Kan bruges til et tematisk arbejde med ambivalente følelser samt det at vise og genkende følelser.
- *Garmanns hemmelighed* af Stian Hole, Høst og Søn 2010. En poetisk billedfortælling om drengen Garmann og hans venskab med pigen Johanne. Kan anvendes som højtælningsbog og til at tale om følelser vedrørende venskab og forelskelse i børnehøjde.
- *Ritas venskab* af Lilja Scherfig og Otto Dickmeiss, Gyldendal 2008. Billedfortælling om svære følelser og forventninger i et venskab.
- *Pigen og drengen* af Oskar K og Dorte Karrebæk, Gyldendal Uddannelse 2011. En fortælling om drengen og pigen, der spiller spil sammen. De er gode venner. De fortsætter med at spille sammen i mange år og venskabet bliver tilføjet forelskelse. Findes på CFU.
- *Jonatan* af Linda Klein, illustreret af Pia Thaulov, Høst og Søn 2001. Billedbog om Rebeccas forelskelse i Jonatan, som ikke anerkendes af Rebeccas tante, der mener, at man ikke kan være forelsket i nogen, når man kun er 5 år.
- *Putte og de andre*, af Lilja Scherfig, illustrationer Camilla Wichmann, Rasmus Bregnhøj og Otto Dickmeiss,

Fahrenheit, 2008. Højt-læringsbog for de 7-9-årige. Bogen indeholder tre historier om kærlighed, mod og venskab.

- *Vilma og Leo* af Cecilia Lidbeck, Forlaget Klematis 2009. Letlæringsbog om Vilma der er forelsket i den nye dreng Leo - og Tim er forelsket i Vilma.
- *Rødt hjerte blå sommerfugl*, af Annika Thor, Forlaget Forum 2003. Højt-lærning for alle og selvstændig læsning for de ældste på indskolingsniveau. Fortællingen handler om Mille og Viktor, der går i samme klasse og er småforelskede. De ved det bare ikke endnu. Til gengæld kan Milles veninde Ursula sætte meget i gang, og på Valentinsdag får hun sat dem sammen. Nu må de finde ud af, hvad det vil sige at være kærest.

Sagprosa

- *Når jeg bliver mobbet* - en serie om følelser hos børn, af Lis og Torben Puhler, Macholms Forlag 2003. I serien indgår følgende titler: Det er uretfærdigt - Når jeg er i dårligt humør - Jeg er noget særligt - Jeg er ensom - Jeg er genert - Jeg keder mig - Jeg er glad.

Film og tv

- *Op med humøret*, Kortfilm af Michael W. Horsten, 2005. En novellefilm om sorg og glæde, og om nødvendigheden af at få lov at føle det, man føler. Findes på www.filmcentralen.dk. I tilknytning til filmen findes undervisningsmateriale om børn og sorg.
- *Bror – min Bror*, Kortfilm af Henrik Ruben Genz, 1998. En historie om to brødre og én forelskelse. Findes på www.filmcentralen.dk
- *Røde ører*, animationsfilm af Karsten Mungo Madsen, 2005. Om en dreng der er forelsket og ikke kan finde ud af at sige det højt. Findes på "Filmhits for børn 3" og på www.filmcentralen.dk
- *Kys Kys*, kortfilm af Linda Krogsøe Holmberg, 2001. Om Merle, hvis Lillebror er vild med at kysse. Det er Merle ikke, indtil den dag Rasmus flytter ind i opgangen. Findes på www.filmcentralen.dk og CFU.
- *Kalder Katrine*, kortfilm af Per Fly, 1993. En filmhistorie for børn om den første sprøde kærlighed. Findes på "Filmhits for børn 1", www.filmcentralen.dk og på CFU.
- *Jeg er fantastisk – jeg er...*, dokumentarserie af Klaus Kjeldsen med animation af Stine Marie Buhl, 2013. En serie, hvor børnene fortæller om de følelser som børn tumler med i årene, hvor de både er store og små på samme tid. Findes på www.filmcentralen.dk
- *Ska vi være kærestes*, 1996, 11 min. Kortfilm om Ludvig og Alice, der er kærestes. Findes på www.Filmcentralen.dk

Andre links

- Børnetelefonens rådgivningsside kan der findes cases til brug i undervisningen om eksempelvis forelskelse, ensomhed, sorg og at være bange. www.bornetelefonen.dk

KOMPETENCEOMRÅDE KØN, KROP OG SEKSUALITET

Færdigheds- og vidensområde: NORMER OG IDEALER

IDEER TIL INDHOLD		IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan beskrive følelsesmæssige reaktioner</i>	• Hvordan kan man være dreng og pige på mange forskellige måder? • Hvordan fremstilles drenge og piger i reklamer og legetøjsblade? • Hvordan fremstilles drenge og piger i historier og eventyr? • Hvem bestemmer, hvad der er sjovt at lege - og lege med - som barn? • Hvorfor opdeler man i drenge og piger, og hvordan kunne det være anderledes? • Betyder ens køn noget for de ting man gør? (Eksempelvis den måde man leger, det tøj man tager på, det man laver i sin fritid) – og hvorfor/hvorfor ikke? • Hvordan så drenge- og pigeroller ud for 50 år siden eller 100 år siden og hvilke ligheder og forskelle er der i forhold til i dag? • Hvordan vil vi gerne have at drenge- og pigeroller ser ud om 50 år? • Hvilke andre køn end dreng og pige kan man være og udtrykke sig som? • Hvilke forskelle og ligheder er der mellem at være dreng og pige i Danmark og i resten af verden?	• Dialog om hvorvidt køn betyder noget for den måde, man leger, det tøj man tager på, det man laver i sin fritid, og det arbejde man gerne vil have, når man bliver voksen. • Højtlesning af historier og dialog om drenge og piger, der bryder med normen for, hvordan man skal være som henholdsvis dreng og pige. Sammenlign med historier hvor drenge og piger lever op til normerne for køn. • Undersøgelser af, hvordan eleverne er ens og forskellige i forhold til, hvad de laver i deres fritid, hvad de godt kan lide at se i fjernsynet, og hvad de godt kan lide at lave med deres venner og familie. Tal om eksempler på, hvordan der kan være ligheder mellem drenge og pigers interesser og eksempler på, hvordan drenge er forskellige fra hinanden, og hvordan piger er forskellige fra hinanden. • Undersøgelse og dialog omkring kønsroller i familien med afsæt i film og billeder, der viser forskellige kønsroller. Sammenlign på tværs af historiske tider og på tværs af familier. Sammenlign eksempelvis kønsroller i børne-tv som "Emil fra Lønneberg" og "Nana". • Gå på jagt efter måder og situationer, hvor man typisk opdeler i drenge og piger, eksempelvis fødselsdage, legetøj, bestemte lege, tøj, toiletter, fritidsinteresser, bøger, farver m.m. Lav tegneserier og små historier, hvor man bryder med denne opdeling. Dialog om hvad opdelingen i "dreng" og "pige" kan betyde for børns muligheder for at gøre det de helst vil, eller lege sammen med dem de helst vil lege sammen med. • Øvelser om køn og kønsroller fra Uge Sex Grundmateriale. • Dialog om hvorvidt køn betyder noget for den måde, man leger, det tøj man tager på, det man laver i sin fritid, og det arbejde man gerne vil have, når man bliver voksen. • Tal om drenge- og pigeroller ud fra billeder af drenge og piger fra reklamer, blade og aviser. Lav collager med billederne, hvor der byttes om på rollerne. Tal om hvor disse roller kommer fra, og hvordan man kan ændre dem på samme måde, som eleverne har gjort det på collagerne.

		• Undersøg hvad børnesange fortæller om drenge- og pigeroller, og tal om hvorvidt drenge og piger altid er sådan, som der står i sangene. Undersøg hvilke egenskaber, de hver især tillægges. Syng sangene, hvor rollerne byttes rundt. Tal om hvilken forskel det gør. • Interview forældre og bedsteforældre om drenge- og pigeroller, da de var børn og tal om, hvilke forskelle og ligheder der er i forhold til elevernes egne oplevelser med drenge- og pigeroller. • Inviter forældre og bedsteforældre på besøg til at fortælle om drenge- og pigeroller, da de var børn og de forskelle og ligheder, der er i forhold til i dag. • Dialog om køn og mangfoldighed, eksempelvis, at man selv bestemmer, hvordan man vil udtrykke sit køn, og hvordan der findes forskellige former for køn og kønsudtryk. • Lav tegninger og små historier, der viser, hvordan drenge- og pigeroller kan se ud i fremtiden, hvis alle børn skal have lov til at være som de helst vil være uanset køn. • Film og dialog om kønsroller i andre lande.
FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, musik, historie, billedkunst, understøttende undervisning</i>	• Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb. • Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. • Der ud over gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov. • Planlæg i samarbejde med sundhedsplejersken et forløb om hvilke idealer og normer for køn, eleverne lægger mærke til i deres familier og hos større børn og søskende.	• Benyt Kvindemuseets undervisningstilbud "Pigernes og drengenes historier". Læs mere på http://kvindemuseet.dk/dk/deltag/undervisning/ • Besøg Den Gamle By i Aarhus og se på drenge- og pigeroller i historier. Læs mere om Den Gamle By's tilbud til skoler på https://www.dengambleby.dk/skole/ • Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk • Besøg AROS og undersøg, hvordan drenge og piger fremstilles i kunsten. Se AROS' tilbud til skoler og institutioner på http://www.aros.dk/boern/inspirationsmateriale-til-undervisere/ • Inviter forældre og bedsteforældre på besøg i klassen og fortæl om drenge- og pigeroller, da de var børn.

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Uge Sex* Grundmateriale til 0.-3. klasse. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Flere øvelser handler om køn og mangfoldighed. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- *Skolens bog* om køn og ligestilling, af Cecilie Nørgaard og Bonnie Vittrup, Informations Forlag 2006. Et undervisningsmateriale til danskundervisningen i 1.-10. klasse. Bogen behandler kønstatistikker gennem danskfaglige discipliner. Findes på CFU
- Find øvelser på www.bedreseksexualundervisning.dk

Fiktion

- *Er du fej, Alfons Aaberg?* Af Gunilla Bergström, Gyldendal, 2011. Børnebog om Alfons Aaberg, der ikke vil slås lige som de andre drenge.
- *Pippi Langstrømpe*, af Astrid Lindgren, Gyldendal 2008. Findes på CFU.
- *Ronja Røverdatter*, af Astrid Lindgren, Gyldendal, 1981. Historien om pigen Ronja og drengen Birk. De to børn viser, hvordan man kan være dreng og pige på mange måder.
- *Silkesød!* Af Gro Dahle og Svein Nyhus, Forlaget Alfa 2011. En billedfortælling om, hvor galt det kan gå, hvis man skal leve op til normerne for, hvordan man er "en rigtig pige".
- *De små synger*, af Gunnar Nyborg-Jensen, Høst 1992.
- *Kenny og Barbierne*, Pija Lindenbaum, Klematis 2008. En billedfortælling for de mindste om kønsidentitet og normer for køn.
- *Den dag Rikke var Rasmus og Frederik var Frida*, af Louise Windfelt og Katrine Clante, Ligestillingsministeriet 2008. Billedbog om køn og kønsroller udgivet til børnehaver. Bogen kan også bruges som oplæsnings- og dialogbog i de yngste klasser i grundskolen.

Film og tv

- *Ernst og Fodbolden*, Alice de Champfleury, ASA Film production A/S 2000. Findes på www.filmcentralen.dk
- *Lille mand*, Dansk kortfilm af Esben Tønnesen, 2006. Mathias, en lille mand på 8 år, er ved at skrive verdens vigtigste opgave i skolen »Sådan er kvinder - en håndbog«. Ikke nogen helt nem opgave, viser det sig.
- *Nana*, dansk mini-serie i 6 afsnit, DR, 1985.
- *Emil fra Lønneberg*, svensk tv-serie, 1971. Findes på www.filmstriben.dk
- *Karlas kabale*, spillefilm, Nordisk Film 2008, findes på www.mitCFU.dk
- Find filmklip på www.dr.dk/skole.
- *Drengene og pigerne fra klassen*, Tv-serie i 2 dele om hvordan pigerne og drengene i en klasse planlægger en fest, DR1, 2008, 30 min. (til 2. og 3. klasse). Findes på www.mitCFU.dk
- *Noemí*, DR1, 2002, 30 min, Om indianerpigen Noemí, der bor på et bjerg i Bolivia sammen med sin familie. Noemí glæder sig til at komme i skole men hun kan ikke undværes hjemme, for hun skal passe geder, hente vand og hjælpe sin mor. Findes på www.mitCFU.dk

Inspiration til underviseren

- *Åbne og lukkede døre*: en antologi om køn i pædagogik, Ane Kirk, Katrine Scott, Karoline Siemens og Anne Wind (red.), Frydenlund, 2010.
- *Kønsforskelle, hjerne og kognition*, af Christian Gerlach, Dansk Pædagogisk Tidsskrift nr. 2, 2008
Christian Gerlach, der er tidligere seniorforsker ved Rigshospitalets Neurobiologiske Forskningsenhed, og nuværende forskningsleder ved Learning Lab Denmark, DPU, gennemgår i artiklen den eksisterende viden om kønsforskelle i neuroanatomi og kognition.
- *Børnekultur, køn og læreprocesser i børnehaven og indskoling*, af Jan Kampmann, i Kvinder, Køn & Forskning, nr. 1/2000.
- *EHM – Jeg er hverken dreng eller pige*, Tværs 2014. <http://www.dr.dk/tvaers/historier/ehm-jeg-er-hverken-dreng-eller-pige>

Færdigheds- og vidensområde: KROP

	IDEER TIL INDHOLD	IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan samtale om kroppe og mangfoldighed</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om kroppes forskellighed</i>	• Hvordan ser min krop ud? • Hvilke ligheder og forskelle er der på kroppe – eksempelvis ift. alder og køn? • Hvad kalder vi kønsorganerne? • Hvilke forskelle og ligheder kan der være på, hvordan kroppen ser ud og udvikler sig piger imellem og drenge imellem? • Hvordan udvikler kroppen sig fra barn til voksen? • Hvordan kan kroppe være forskellige i forhold til alder, hudfarve, kropsform og handicaps/funktionsnedsættelser? • Hvilke kroppe vises typisk i tøj-reklamer? • Hvem bestemmer, hvordan en flot krop ser ud? • Hvordan påvirkes min krop af den måde jeg lever på? • Hvordan påvirkes min krop af mine omgivelser og det miljø jeg lever i? • Hvordan ser en krop ud indeni?	• Se film og se og læs i bøger med billeder om kroppen – også den nøgne krop og tal om hvad forskellige dele på kroppen hedder. Tal om hvordan nogen dele på kroppen kan opleves som mere private end andre. • Tag billeder af hinandens silhuetter og billeder af silhuetter af børn og voksne i forskellige aldre. Brug billederne som udgangspunkt for dialog om kroppe, kroppes udvikling og kroppes forskellighed. • Øvelser om krop og mangfoldighed fra Uge Sex Grundmaterialer og Uge Sex Temamateriale 2015 "Sammen om Sundhed og Trivsel". • Gruppearbejde om kroppens udvikling fra barn til voksen, fra Uge Sex Grundmateriale 2015. • Filmklip og opgaver om "Se min krop" fra DR Skole på www.dr.dk/ugesex • Find billeder af forskellige kroppe i forskellige aldre og lav collager, der viser, hvordan kroppe kan se forskellige ud. Tal om forskelle og ligheder både i forhold til køn, kropsbygning, hudfarve og handicaps/funktionsnedsættelse. • Se på kroppe i kunsten. Dialog om hvilke forskelle og ligheder, der er på de kroppe, der præsenteres på værkerne og hvordan de ligner eller ikke ligner virkelighedens kroppe. • Undersøg om alle former for kroppe bliver vist lige meget i aviser, blade, reklamer, film m.m. Tal om hvorfor det er sådan, og hvad det betyder for børns opfattelse af, hvordan kroppe skal se ud. • Lav plakater og udsmyk skolen med billeder af mangfoldige kroppe. • Undersøg hvordan den mad man spiser og den måde man lever på kan have betydning for, hvordan ens krop udvikler sig. • Undersøg, hvordan miljøet og omgivelserne kan påvirke kroppen, eksempelvis i forhold til miljøet i klasseværelset og på skolen, eller det miljø man bor i, eksempelvis i forhold til udsættelse for kemi og andre påvirkninger, muligheder for fritidsaktiviteter, muligheder for frisk luft m.m. Se læringsforløbet "Et sundt miljø i klassen", i Uge Sex Temamateriale 2015 "Sammen om sundhed og trivsel".

FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN		DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, billedkunst, natur/teknik, idræt, matematik</i>	• Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb. • Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. • Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov. • Planlæg et sundhedsværksted om krop, sundhed og trivsel i samarbejde med sundhedsplejersken, hvor der arbejdes med kroppes forskelligheder og hvordan kroppen påvirkes af både livsstil og levevilkår. • Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om krop og ernæring. • Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om kroppens funktioner. • Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om kroppens reaktioner på ydre påvirkninger, eksempelvis fysisk belastning, afslapning, søvn, larm m.m.	• Besøg AROS og se på kroppe i kunsten. Se AROS' tilbud til skoler og institutioner på http://www.aros.dk/boern/inspirationsmateriale-til-undervisere/ • Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Uge Sex Grundmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund*. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Flere øvelser handler om krop og mangfoldighed. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- *Sammen om sundhed og trivsel, Uge Sex Temamateriale 2015 til 0.-3. klasse, Sex & Samfund, 2015*. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- www.kroppelop.dk, undervisningsmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Lærervejledning til websitet kan downloades fra siden.

- Find øvelser på www.bedresekualundervisning.dk
- *Dig & mig* - vores krop, af Doris Rübel, Klematis 2007. Billedbog om kroppens funktioner. Findes på CFU
- *Din krop*, af Stephanie Turnbull, Flachs 2007. Billedbog om kroppens funktioner. Findes på CFU

Fiktion

- *Sådan virker verden*. Sandheden om nyset, numsen og resten af din krop af Iben Maria Zeuthen og Huxi Bach. Politikens Forlag 2011. Med humor og fantasi gennemgås hele kroppen og formålet med kroppens forskellige funktioner. Men historierne er både løgnagtige og overdrevne. Det usandfærdige som virkemiddel kan i undervisningen skabe afsæt for arbejdet med, hvordan kroppen rent faktisk hænger sammen og dermed udfordre elevernes viden.
- *LABER* af Jens Blendstrup. Fra Børnenes Ænsyklopædi, Gyldendal 2008. Kortprosaisk tekst, der med forfatteren Jens Blendstrups skæve tilgang giver sit bud på en definition af at være "laber". At være laber handler ikke om at være perfekt, men om at være noget særligt eller noget skævt.

Sagprosa

Kroppen, illustreret leksikon for børn Af Penny Smith, Forlaget Aktium, 2005.

Film og tv

- "Se min krop", DR Skole. Små filmklip om kroppen med tilhørende opgaver på www.dr.dk/ugesex
- *Ernst i svømmehallen*, kortfilm, animation, af Alice de Champfleury, ASA Film Production A/S, 2000. Findes på www.filmcentralen.dk med undervisningsmateriale. Findes også på www.mitCFU.dk
- *En unge til*, afsnit 1 og 2 på hver 6 min., DR1, 2012. En lille baby fortæller om, hvordan livet var inde i mors mave, hvor hun som foster gradvis udviklede arme, ben og hjerne, men hun fortæller også om, hvordan det er nu, hvor hun er kommet ud til sin dejlige familie. Findes også på www.mitCFU.dk

Andre links

- Find billeder af forskellige kroppe på www.bedresekualundervisning.dk

Færdigheds- og vidensområde: FAMILIELIV

IDEER TIL INDHOLD		IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan sammenligne familieformer</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om familieformer</i>	• Hvad er en familie? • Hvilke typer af familier kender vi? • Hvad kan det betyde for børn, at deres forældre bliver skilt eller flytter fra hinanden? Hvad kan det betyde for børn, at man mister et familiemedlem eller må undvære et familiemedlem i længere tid? • Hvordan har familier set ud før i tiden, og hvordan er familier anderledes i dag i forhold til for 50 og 100 år siden? • Hvordan kan familier se ud i fremtiden?	• Lav illustrationer af egne "familiecirkler" på www.kroppelop.dk. "Mine cirkler" er en tidssvarende version af arbejdet med "stamtræer", som tager udgangspunkt i elevernes virkelighed, hvor familier er mangfoldige, ikke nødvendigvis forbundet biologisk, og hvor man kan have flere familier på samme tid, som fylder lige meget i ens hverdag. • Læs tekster, se billeder, tegninger og familieklip med forskellige familieformer. • Tegn tegninger og skriv små tekster om gode ting man kan lave med sin familie. • Lav små tegneserier om familier på www.kroppelop.dk • Undersøg eksempler på forskellige måder familier kan se ud på og lav billedfriser med tegninger eller fotos af forskellige familieformer. Find inspiration i billedserien "Familiefotos", i øvelse 2 i Uge Sex Temamateriale 2013 "Familier". • Øvelser om familier og den mangfoldige familie fra Uge Sex Temamateriale 2013 "Familier". Eksempelvis øvelsen "Adoptivfamilier", "Familiefotos" og "Mig og min familie". • Dialog om film, historier og cases, der handler om børn, som oplever skilsmisser, at miste en forælder, nye familierelationer. • Tal om erfaringer med at miste og mindes. • Lav interviews med forældre og bedsteforældre om, hvordan deres familier så ud, da de var børn. Dialog om, hvilke forskelle og ligheder, der er mellem før og nu. • Læs fag- og skønlitteratur om familier i gamle dage. • Se på familiemotiver i kunsten gennem de seneste 100 år og tal om, hvordan den måde man viser familier i kunsten på har ændret sig og hvorfor.
	FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN DEN ÅBNE SKOLE	
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, billedkunst, natur/teknologi, historie, Understøttende undervisning</i>	• Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb.	• Inviter bedsteforældre på besøg til at fortælle og vise billeder af, hvordan deres familier så ud, da de var børn og hvad man lavede i familien dengang.

	• Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. • Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov. • Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om at få nye familiemedlemmer, om at miste og om at mindes. • Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om roller i familien og om hvad man kan gøre, så ens familie er god at være i.	• Besøg Den Gamle By og undersøg, hvordan man boede og levede som familie i gamle dage. Læs mere om Den Gamle By's tilbud til skoler på https://www.dengambleby.dk/skole/ • Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk • Benyt Kvindemuseets undervisnings-tilbud "Pigernes og drengenes historier". Læs mere på http://kvindemuseet.dk/dk/deltag/undervisning/
--	--	---

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Uge Sex Grundmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund*. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Flere øvelser handler om familier. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- *Familier, Uge Sex Temamateriale 2013 til 2.-3. klasse, Sex & Samfund, 2013*. Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- www.kroppelop.dk, Undervisningsmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Lærervejledning til websitet kan downloades fra siden.
- Find øvelser på www.bedresekualundervisning.dk

Fiktion

- *Hvor er Karlas Far?* Af Pia Olsen og Karla Elena Olsen, Siesta, 2011. Børnebog for de yngste om at være blevet til ved hjælp af donor.
- *Forunderlige familier*, af Gitte Camilla Buus, m.fl., Skriveforlaget 2008. Højt læsningsbog om mange forskellige måder at leve som familie på.
- *Min familie* af Oscar K. og Dorte Karrebæk, Alma 2004. Et satirisk familieportræt af en broget hundefamilie. I billedbogen præsenteres onkler, paponkler, elskerinder, mødre og bedsteforældre, som alle indgår i nogle mere eller mindre funktionelle relationer. Samtale om bogen kan danne udgangspunkt for refleksioner omkring hvornår og hvordan man føler sig som en del af en familie. Billedbogen lægger desuden op til dialog omkring, hvordan og hvorfor man er sammen som familie. Hvad er betydningsfuldt? Hvordan skal man opføre sig? Findes på www.mitCFU.dk
- *Mig og Min familie*, af Poul Larsen, illustreret Poul Holck, Følfod 2002. Udvalgte digte kan højt læses og bogens illustrationer kan bruges til samtale. Findes på www.mitCFU.dk.
- *Vitello vil have en far/Vitello skal have en papfar* af Kim Fupz Aakeson, Gyldendal 2008/2010. Vitello bor sammen med sin mor og har aldrig haft kontakt med sin biologiske far. I disse to fortællinger tematiseres det på humoristisk vis, hvordan det føles at vokse op med én forælder, samt hvordan det føles, når der pludselig er en forælders kæreste inde i billedet.

- *Hele familien!* Af Alexandra Maxeiner, Klematis 2011. Mangfoldig billedbog, der præsenterer forskellige måder at være familie på. Handler om enebørn, delebørn, donorbørn, regnbuebørn, adoptivbørn og patchworkfamilier. Men fortællingen behandler også familien som tema i forhold til følelser, forskelle, kulturer og familielivet generelt. Bogen indeholder kopisider, hvor eleven kan arbejde med at beskrive sin egen familie.
- *Tigre og tatoveringer* af Karla von Bengtsson og Anne Marie Donslund, Copenhagen Bombay: Carlsen 2010. Billedbog om den forældreløse pige Maj, der bor sammen med sin elskede onkel Sonny. Maj drager ud i verden for at finde en "rigtig familie", som hun har set i reklamerne. Efter vilde eventyr lykkes det til slut Maj at finde sin helt rigtige familie, nemlig onkel Sonny - "Nogle gange er det, man leder efter, lige i baglommen". Bogen kan skabe afsæt for samtale om, hvad der definerer "en rigtig familie". Er det følelser eller normer? Handler det om at have en far og en mor og at spise sundt, eller handler det om at have nogen, der elsker én? Bogen findes også som animationsfilm på www.filmcentralen.dk og på www.mitCFU.dk
- *Huset* af Naja Marie Aidt, Branner og Koch 2008. "Huset" består af seks fortællinger om seks forskellige familier, der bor i samme bygning. De seks fortællinger kan læses i tilfældig rækkefølge. Hver enkelt fortælling viser med enkle virkemidler, hvordan familier lever forskelligt, og at der er mange måder at være familie på. "Huset" er befolket af forskellige kulturer og forskellige familieformer.

Film og tv

- *Familier i Danmark*: William. Historiefabrikken for Sex & Samfund, Uge Sex 2013. Film om drengen William, der fortæller hvordan hans familie ser ud og hvad han kan lide at lave i sin familie, Findes på www.kroppelop.dk
- *Familieliv*. DR Skole. Tema om familie og familieliv med filmklip og tilhørende opgaver på www.dr.dk/familieliv
- *Lille Far*, kortfilm af Michael W. Horsten 2003. Om Marie på 7, der har svært ved at udtrykke sin vrede på sin far, når man ikke ses ret tit og gerne skal have det rart sammen, når man ses. Filmen findes på www.filmcentralen.dk med tilhørende undervisningsmateriale og i "Filmhits for Børn 3" fra Det Danske Filminstitut, samt på www.mitCFU.dk
- *Drengen i kufferten*, animationsfilm af Esben Toft Jacobsen, 2006. Pindsvinet Morten får en lillebror og har pludselig svært ved at få mor og fars opmærksomhed. Derfor beslutter Morten sig for at skaffe sig af med sin lillebror, så alt kan blive ligesom før. Se mere om filmen og find undervisningsmateriale på www.filmcentralen.dk. Filmen findes også i "Filmhits for børn 6".
- *Love Child*, kortfilm om søskendejalousi af Daniel Wirtberg, 2009, Buster DVD. Uddelt til alle skoler. Find undervisningsmateriale til filmen på http://www.buster.dk/b/UV/UV-love_child.pdf
- *Pigen, der huskede det hele*, kortfilm af Peter Hausner og Søren Tomas, 1998. Baseret på en billedbog af Kim Fupz Aakeson. Filmen findes på "Filmhits for Børn 3" og på www.filmcentralen.dk. Findes på CFU.
- *Mig og min familie*, Anja Hauberg, 2012, Koncern TV. Dokumentarserien "Mig og min familie" portrætterer danske børn i alderen fem til syv år, som på den ene eller anden måde adskiller sig fra normen. Findes på www.filmcentralen.dk
- *Frederikke*, dansk kortfilm til de ældste elever i indskolingen af Heidi Maria Faisst, 2007. Om Frederikke på 9 år, der skal på weekend hos sin mor, men der er ikke rigtig plads til hende fordi moren har fået en ny kæreste. Filmen findes på www.filmcentralen.dk
- *Sådan er søskende*, Dokumentarfilmserie i 3 dele, DR1, 2012, Om Jenni, der skal blive storesøster, Cecilie og Katrine, der er enæggede tvillinger og hvor Cecilie har været syg af kræft og No, som savner sin søster, der er ude at rejse. Hver del er på ca. 20 min. Findes på www.mitCFU.dk
- *Tigre og tatoveringer*, DR-Ramasjang, 2011, 42 min. Om den lille forældreløse pige Maj, der bor hos sin onkel Sonny, der er tatovør. Selvom de har det utroligt godt sammen, er de begge enige om, at Maj hellere bør bo hos en rigtig familie. Findes på www.mitCFU.dk

Andre links

- Find cases, der kan bruges i undervisningen på Børns Vilkårs hjemmeside i Børnebrevkassen: <http://www.bornetelefonen.dk/raadgivning/BorneBrevkassen.aspx>

Færdigheds- og vidensområde: REPRODUKTION

	IDEER TIL INDHOLD	IDEER TIL AKTIVITETER
Færdighedsmål: <i>Eleven kan forklare, hvordan man får børn</i> Vidensmål: <i>Eleven har viden om reproduktion</i>	- Hvordan kan man få børn? - Hvem kan få børn med hvem? - Kan alle få børn?	- Se på illustrationer af og tal hvordan man kan få børn (herunder også assisteret befrugtning og adoption), hvordan barnet vokser i maven og selve fødslen. Tal om, hvem der kan få børn med hvem og hvordan man kan få børn, hvis man er to af samme køn, der gerne vil have et barn, eller hvis man er alene og gerne vil have et barn. Se eksempelvis øvelsen "Hvor kommer børnene fra?", Uge Sex Grundmateriale 2015, Sex & Samfund. - Se film og billedbøger om reproduktion og fødsel.
	FORSLAG TIL SAMARBEJDE MED SUNDHEDSPLEJERSKEN	DEN ÅBNE SKOLE
Tværfaglige muligheder: <i>Dansk, billedkunst, natur/teknologi, historie, Understøttende undervisning</i>	- Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb. - Sundhedsplejersken skal tilbyde en sundhedspædagogisk aktivitet i form af sundhedscirkus på 1. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen, samt hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde om planlægning og afvikling af sundhedscirkus. - Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov. - Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om at få nye familie-medlemmer, om at miste og om at mindes. - Planlæg et forløb med sundhedsplejersken om roller i familien og om hvad man kan gøre, så ens familie er god at være i.	- Inviter bedsteforældre på besøg til at fortælle og vise billeder af, hvordan deres familier så ud, da de var børn og hvad man lavede i familien dengang. - Besøg Den Gamle By og undersøg, hvordan man boede og levede som familie i gamle dage. Læs mere om Den Gamle By's tilbud til skoler på https://www.dengambleby.dk/skole/ - Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk - Benytt Kvindemuseets undervisningstilbud "Pigernes og drengenes historier". Læs mere på http://kvindemuseet.dk/dk/deltag/undervisning/

Forslag til materialer og henvisninger

Undervisningsmateriale

- *Uge Sex* Grundmateriale til 0.-3. klasse, Sex & Samfund. Undervisningsmateriale med konkrete øvelser (Eksempelvis vurderingsøvelser, dilemmaøvelser, spil, film mm.) til undervisningen. Øvelsen "Hvor kommer børnene fra" handler om de forskellige måder man kan få børn på og rummer illustration til dialog. Fås gratis ved henvendelse til Fås gratis ved henvendelse til ugesex@sexogsamfund.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk eller ved tilmelding til Uge Sex-kampagnen på www.ugesex.dk
- *Når livet begynder*, af Thomas Meloni Rønn, Forlaget Meloni, 2010. Samtale- og billedbog. På www.meloni.dk kan der downloades en lærervejledning med forslag til, hvordan man kan arbejde med temaerne i bogen. Findes på CFU.

Fiktion

- *Hvor er Karlas Far?* Af Pia Olsen og Karla Elena Olsen, Siesta, 2011. Børnebog for de yngste om at være blevet til ved hjælp af donor.
- *Rosita*, af Pimm van Hest og Nynke Talsma. På dansk ved Helene Lund Sylvestersen. Forlaget Turbine 2009. Børnebog for de yngste om Rosita, der opdager, at hun aldrig har ligget i sin mors mave og derefter får fortællingen om, hvordan hun er adopteret.

Sagprosa

- *Slottet med de mange værelser*, af Helene Goldberg og Maruska La Cour Mosegaard, Turbineforlaget 2008. Billedbog om de forskellige måder børn i dag bliver til på.

Film og tv

- *Tankebobler*: Hvad er et liv for noget af **Meelis Arulepp**, 2013. En tegnet dokumentarfilm om børns filosofiske tanker om blandt andet evolutionsteorien, fødsel, død, sjæl, godt og ondt. Findes på www.filmcentralen.dk
- *Sådan får man altså børn af Liller Møller*, 1990. Tegnefilm for de mindste. Om æg- og sædceller og bolle og alt det. Og om den lange tid, det varer, hvor barnet vokser i morens mave, indtil det kommer ud. Findes på Filmstriben.dk og på <https://www.youtube.com/watch?v=ILeU-jc2F6s>

Forslag til samarbejde med sundhedsplejersken

- Sundhedsplejersken gennemfører individuelle sundhedssamtaler på 0. og 1. klassetrin. Inddrag sundhedsplejersken i dialog om, hvordan lokale tendenser fra sundhedssamtalerne og skolens trivselsundersøgelse kan inddrages i konkrete undervisningsforløb.
- Sundhedsplejersken skal tilbyde sundhedspædagogiske aktiviteter på 2. og 3. klassetrin. Tal med sundhedsplejersken om, hvad der er relevant for klassen og hvordan lærer og sundhedsplejerske kan samarbejde omkring et forløb.
- Derudover gennemføres individuelle eller gruppesamtaler med børn og/eller forældre og andet netværk efter behov.
- Planlæg et forløb sammen med sundhedsplejersken om forskellige måder at få børn på.
- Planlæg et forløb sammen med sundhedsplejersken om graviditet og fødsel.
- Planlæg et forløb sammen med sundhedsplejersken om forskellige familieformer og familierelationer, for eksempel søskende, bonussøskende, -forældre, -bedsteforældre, -kusiner m.m.

Den åbne skole

- Find tilbud hos Aarhus Kommunes skoletjeneste/kulturtjeneste, som formidler forløb til både dagtilbud, grundskole og ungdomsuddannelser på www.ulfiaarhus.dk

